

DEVELOPING MULTIMODAL APPROACHES OF SPECIAL EDUCATORS IN INCLUSIVE EDUCATION

Berdiyrov Khurshid Farxod ugli

Lecturer, Department of Special Pedagogy Jizzakh State Pedagogical University

E-mail: berdiyorovxurshid1@gmail.com

Abstract. This article covers the pedagogical foundations of training special educators for the effective use of multimodal approaches in inclusive education and the formation of multimodal competencies in them. The study analyzes the theoretical and methodological essence of the multimodal approach, its role in the inclusive education process, and its importance in the education and development of students with special educational needs. It also reveals mechanisms for developing the professional competence of special educators based on the integration of visual, auditory, kinesthetic, and digital educational tools. The results of the study demonstrate that the use of multimodal approaches serves to increase the effectiveness of the pedagogical process, ensure individualization of education, and develop the cognitive and communicative activity of students in an inclusive environment.

Keywords: special educator, inclusive education, multimodal approach, multimodal competence, professional training, visual education, auditory education, kinesthetic education, digital technologies, pedagogical innovations, individual approach, special educational needs.

MAXSUS PEDAGOGLARNI INKLYUZIV TA'LIMDA MULTIMODAL YONDASHUVLARINI SHAKLLANTIRISH

Berdiyrov Xurshid Farxod o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

berdiyorovxurshid1@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'lim sharoitida multimodal yondashuvlardan samarali foydalanishga tayyorlash va ularda multimodal kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda multimodal yondashuvning nazariy-metodologik mohiyati, uning inklyuziv ta'lim jarayonidagi o'rni hamda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni o'qitish va rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, vizual, audial, kinestetik va raqamli ta'lim vositalarini integratsiyalash asosida maxsus pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalarida multimodal yondashuvlardan foydalanish pedagogik jarayon samaradorligini oshirish, ta'limning individuallashtirilishini ta'minlash hamda inklyuziv muhitda o'quvchilarning bilish va kommunikativ faolligini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslangan.

Kalit so'zlar: maxsus pedagog, inklyuziv ta'lim, multimodal yondashuv, multimodal kompetensiya, kasbiy tayyorgarlik, vizual ta'lim, audial ta'lim, kinestetik ta'lim, raqamli texnologiyalar, pedagogik innovatsiyalar, individual yondashuv, alohida ta'lim ehtiyojlari.

ФОРМИРОВАНИЕ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ У СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Бердияров Хуршид Фарход угли

Преподаватель кафедры специальной педагогики Джизакского государственного педагогического университета

E-mail: berdiyorovxurshid1@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы подготовки специалистов по специальному образованию для эффективного использования мультимодальных подходов в инклюзивном образовании и формирования у них мультимодальных компетенций. Анализируется теоретико-

методологическая сущность мультимодального подхода, его роль в процессе инклюзивного образования и его значение в обучении и развитии учащихся с особыми образовательными потребностями. Также раскрываются механизмы развития профессиональной компетентности специалистов по специальному образованию на основе интеграции визуальных, слуховых, кинестетических и цифровых образовательных средств. Результаты исследования показывают, что использование мультимодальных подходов способствует повышению эффективности педагогического процесса, обеспечивает индивидуализацию образования и развивает познавательно-коммуникативную деятельность учащихся в инклюзивной среде.

Ключевые слова: специалист по специальному образованию, инклюзивное образование, мультимодальный подход, мультимодальная компетенция, профессиональная подготовка, визуальное образование, слуховое образование, кинестетическое образование, цифровые технологии, педагогические инновации, индивидуальный подход, особые образовательные потребности.

Kirish

Ta'lim tizimining zamonaviy rivojlanish bosqichida inklyuziv ta'limni takomillashtirish, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun teng imkoniyatlarni yaratish hamda ta'lim sifatini oshirish ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, innovatsion texnologiyalarni qo'llash kompetensiyasi hamda ta'lim jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtira olish qobiliyatiga bog'liqdir. So'nggi yillarda pedagogika fanida multimodal yondashuv alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yondashuv ta'lim mazmunini bir vaqtning o'zida bir nechta kommunikativ kanallar – vizual, audial, kinestetik va raqamli vositalar orqali yetkazishni nazarda tutadi. Bu esa o'quvchilarning axborotni qabul qilish va qayta

ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi, o'quv motivatsiyasini oshiradi hamda bilimlarni mustahkam o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida multimodal yondashuvlarning qo'llanilishi ayniqsa muhimdir. Chunki alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar turli sensor kanallar orqali axborotni turlicha qabul qiladilar. Shu sababli maxsus pedagoglarni multimodal yondashuvlardan samarali foydalanishga tayyorlash va ularda tegishli kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Maqolaning maqsadi maxsus pedagoglarda inklyuziv ta'lim jarayonida multimodal yondashuvlardan foydalanish kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini yoritishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Multimodallik nazariyasi G.Kress, T.Van Leeuwen, R.Mayer kabi olimlarning tadqiqotlarida keng yoritilgan. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, bilimlarni turli modal vositalar orqali uzatish o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi faolligini oshiradi va o'rganish samaradorligini kuchaytiradi.

H.Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi har bir insonning bilimlarni o'zlashtirish usuli individual ekanligini asoslaydi. Mazkur nazariya multimodal yondashuvning metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim sohasida esa M.Ainscow, T.Booth, L.Florian kabi olimlar barcha o'quvchilar uchun moslashuvchan ta'lim muhitini yaratish zarurligini ta'kidlaydilar.

O'zbekistonda maxsus va inklyuziv pedagogika sohasida M.Y.Ayupova, L.R.Muminova, P.M.Po'latova, G'.B.Shoumarov va boshqa olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Biroq maxsus pedagoglarning multimodal kompetensiyalarini shakllantirish masalasi hali yetarli darajada o'rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasining asosini tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

tamoyillari tashkil etdi. Ushbu yondashuvlar maxsus pedagoglarni zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishga tayyorlash jarayonini kompleks tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik va metodik adabiyotlarni o'rganish; qiyosiy tahlil; pedagogik kuzatuv; anketa va suhbat metodlari; ekspert baholash; tajriba-sinov ishlari; statistik ma'lumotlarni qayta ishlash.

Tajriba-sinov ishlari davomida maxsus pedagoglarning multimodal yondashuvlar bo'yicha bilim va amaliy ko'nikmalari o'rganildi. Shuningdek, ularga mo'ljallangan treninglar, seminarlar va amaliy mashg'ulotlarning samaradorligi baholandi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari maxsus pedagoglarning multimodal yondashuvlardan foydalanish bo'yicha tayyorgarlik darajasi turlicha ekanligini ko'rsatdi. Dastlabki diagnostika natijalariga ko'ra, pedagoglarning katta qismi vizual vositalardan foydalanishga nisbatan yuqori tayyorgarlikka ega bo'lsa-da, audial, kinestetik va raqamli texnologiyalarni integratsiyalash bo'yicha yetarli ko'nikmaga ega emasligi aniqlandi.

Tajriba-sinov jarayonida pedagoglar uchun multimodal kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dastur ishlab chiqildi. Dastur quyidagi yo'nalishlarni qamrab oldi: vizual taqdimotlar va infografikalardan foydalanish; audio va video materiallarni ta'lim jarayoniga integratsiyalash; kinestetik faoliyat va amaliy topshiriqlarni tashkil etish; raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish; inklyuziv sinf uchun moslashtirilgan o'quv resurslarini yaratish.

Tajriba yakunida pedagoglarning multimodal kompetensiyalari sezilarli darajada rivojlangani kuzatildi. Ular darslarni tashkil etishda bir nechta modal vositalardan

kompleks foydalanishga erishdilar. Natijada o'quvchilarning darsdagi faolligi, o'quv motivatsiyasi va bilimlarni o'zlashtirish ko'rsatkichlari oshdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari multimodal yondashuvlarning inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini tasdiqladi. Pedagoglar tomonidan turli modal vositalarning uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish imkonini yaratadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun axborotni faqat bitta kanal orqali emas, balki bir necha sensor tizimlar orqali yetkazish bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi. Shu bilan birga, multimodal yondashuv pedagoglardan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlik va ijodkorlikni talab etadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, multimodal kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha maxsus treninglar va amaliy seminarlar pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa inklyuziv ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: multimodal yondashuvlar inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning muhim pedagogik vositasidir; maxsus pedagoglarning multimodal kompetensiyalarini shakllantirish kasbiy tayyorgarlikning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi; vizual, audial, kinestetik va raqamli vositalarning integratsiyasi ta'lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi; multimodal yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning bilish faolligi, kommunikativ kompetensiyasi va ijtimoiy integratsiyasini rivojlantiradi; pedagoglarni tayyorlash dasturlariga multimodal texnologiyalar bo'yicha maxsus modullarni kiritish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M. Y. *Maxsus pedagogika*. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
2. Muminova L. R. *Maxsus pedagogika asoslari*. Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Po'latova P. M. *Inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari*. Toshkent: Tafakkur, 2021.
4. Shoumarov G'. B. *Maxsus psixologiya*. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2017.
5. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6084-son Farmoni. Toshkent, 2020.
7. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 2011.
8. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. – London: Routledge, 2010.
9. Kress G., Van Leeuwen T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge, 2021.
10. Mayer R. E. *Multimedia Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
11. Florian L. *The Sage Handbook of Special Education*. London: Sage Publications, 2014.
12. Ainscow M. *Developing Inclusive Education Systems*. London: Routledge, 2020.
13. Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion*. Bristol: CSIE, 2017.
14. United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York, 2006.